

Kulutustottumukset ja elämäntavat edistämään kestävää hyvinvointia

SITRA

Suomi on isojen uudistusten edessä. Käsillä olevat haasteet jättävät julkisessa keskustelussa helposti varjoon sen, mihin suuntaan yhteiskuntaamme tulisi kehittää. Tulevaisuusorganisaationa Sitra on halunnut hahmotella Suomelle uutta, myönteistä päämäärää, jota kohti pyrkiä.

Kestävä hyvinvointi on hyvän elämän tavoittelua maapallon kantokyvyn rajoissa. Se tarkoittaa, että:

Hyvinvointiin tartutaan kokonaisvaltaisesti

Maapallon kantokykyyn sopeudutaan

Kestävän hyvinvoinnin yhteiskunta rakentuu näille periaatteille:

Yksilöille ja yhteisöille vaikutusmahdollisuuksia

Talous uudistavaksi ja yhteisölliseksi

Osaamista monimutkaiseen maailmaan

Hallinto osallistavaksi ja uudistumiskykyiseksi

Lisäksi yhteiskunnalta edellytetään resilienssiä, eli kykyä hyödyntää yllättäviä muutoksia uuden oppimisen ja vahvistumisen välineenä.

Miltä näyttävät tulevaisuuden elämäntavat, jos kaikkia näitä periaatteita toteutetaan samanaikaisesti?

Tietoisuutta ja taitoja kulttuurinmuutoksen tekemiseksi

Läntisten yhteiskuntien vauraus ja materiaallinen hyvinvointi ovat pääsääntöisesti kasvaneet koko Toisen maailmansodan jälkeisen ajan. Tästä huolimatta erityisesti viime vuosikymmeninä hyvinvointiongelmien ei ole vähentyneet. Myös globaalit ympäristöongelmat ja luonnonvarojen kestämätön käyttö osoittavat, että kulutustottumuksiemme ja elämäntapojemme on muututtava radikaalisti, jotta voimme elää hyvinvoivina maapallon kantokyvyn asettamissa rajoissa.

Vallitseva kulutuskulttuuri kannustaa ihmisiä tekemään hetkellistä tyydytystä tuovia valintoja, jotka ovat kuitenkin pitkällä aikavälillä haitallisia yksilön fyysisen tai henkisen hyvinvoinnin sekä yhteiskunnan ja ympäristön kestävyuden kannalta. Kestävien valintojen tekeminen on yksittäiselle kuluttajalle vaikeaa vaihtoehtojen runsauden, ristiriitaisen tiedon, monelta suunnalta tulevien houkutusten ja tavaroiden monimutkaisten tuotantoprosessien vuoksi.

Muutos kohti kestävää yhteiskuntaa riippuu viime kädessä kulttuurisidonnaisten ajattelumallien, arvojen ja normien uudistumisesta. Yksittäiset ihmiset voivat helpommin muuttaa elämäntapojaan, päättäjät tehdä kestävyttä tukevaa politiikkaa ja yritykset myydä hyvinvointia lisääviä tuotteita, jos yhteiskunnan kulttuuri tukee niitä.

Kestävämmän kulutus- ja elämäntapakulttuurin synnyttäminen on kiireellinen tehtävä ja välttämätön yksilöiden ja yhteisöjen resilienssin parantamiseksi. Siihen tarvittavaa oppimista on mahdollista nopeuttaa. Itsetuntemuksen kehittäminen voi edistää kestäviä elämäntapoja, jos yksilöllä on realistinen käsitys omista tarpeistaan ja prioriteeteistaan. Laaja-alaiset tiedot auttavat ymmärtämään paremmin päivittäisten valintojemme seurauksia. Paitsi yksilöllisiä valintoja, kulttuurinmuutos edellyttää myös yhteisöllistä oppimista, jossa ihmisillä on mahdollisuus jakaa arvojaan ja maailmankuviaan.

Yhteiskunnan rakenteet mahdollistamaan kestävät elämäntavat

Pelkkä tieto jonkin toimintatavan haitallisuudesta harvoin saa yksilöä muuttamaan käyttäytymistään. Myöskään seurauksilla pelottelu ei toimi. Oleellista on ymmärtää yksilön toiminnan motiiveja ja kannustimia sekä luoda yhteiskunnalliset olosuhteet, jotka kannustavat kestäviin elämäntapoihin ja poistavat sen esteitä.

Kestävien elämäntapojen edistämiseksi ihmisten vertaisryhmissä on suuri merkitys. Ihmiset haluavat yleensä toimia samalla tavalla kuin muut heidän kaltaisiensa ihmiset vahvistukseen paikkansa ryhmässä. Yksittäisen ihmisen kestävä valinta voivat saada myös muissa aikoina innostusta muuttamaan käyttäytymistään. Siksi edelläkävijöiden utopistiseltakin vaikuttavia kestäviä elämäntapoja kannattaa tukea.

Hyvinvointia lisäävien valintojen on oltava houkuttelevia ja helposti saatavilla. Kattava pyörätieverkosto ja toimiva julkinen liikenne, työpaikan tarjoamat liikuntasetelit, terveellisen ruuan asettaminen näyttävästi esille kaupassa tai kodinkoneiden energiankulutukseen liittyvät valmiit oletusasetukset ovat esimerkkejä siitä, kuinka yhteiskunta ja sen erilaiset rakenteet ohjaavat ihmisten jokapäiväisiä valintoja.

Yhteiskunnan rakenteet ja poliittiset päätökset vaikuttavat merkittävästi siihen, minkälaisia valintoja ihmiset tekevät arjessaan. Lainsäädännöllä voidaan tehokkaasti vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen, kuten kotitalousjätteen kierrättämiseen velvoittaminen ja tupakointikiellot eri paikoissa ovat osoittaneet. Myös verotuksen painopistettä siirtämällä ja taloudellisin kannustein voidaan ohjata muutosta kohti kestäviä elämäntapoja. Esimerkiksi ekologisella verouudistuksella ja epäterveellisten elintarvikkeiden korkealla verotuksella voidaan nostaa ympäristölle ja terveydelle haitallisten tuotteiden hintoja ja ohjata kuluttajat tekemään kestävämpiä valintoja.

Kestävien elämäntapojen edistäminen on yrityksille merkittävä liiketoimintamahdollisuus. Oman terveyden seuraamisen mahdollistavat sähköiset sovellukset tai asunnon energiatehokkuutta parantavien remonttien myyminen kuluttajille ovat esimerkkejä kestäviä elämäntapoja tukevista tuotteista ja palveluista. Älykkäät energia- ja liikennejärjestelmät voidaan rakentaa kestäviä kulutus- ja elämäntapoja tukeviksi. Samoin yksilöllisten tarpeiden huomioiminen tuotteiden ja palvelujen kehittämisessä voivat lisätä sekä yksilöiden hyvinvointia että resurssitehokkuutta.

Jakamistalouden parhaat käytännöt hyödynnettävä

Yhä useammat ihmiset haluavat omistamisen sijaan mahdollisuuden käyttää tavaraa silloin, kun sille oikeasti on tarvetta. Jakamistaloudessa ihmiset lainaavat, vaihtavat, vuokraavat,

kierrättävät ja tuottavat tavaroita, ideoita ja taitoja keskenään. Siinä resurssit ovat jatkuvasti tehokkaassa käytössä ja uusia tavaroita tarvitsee tuottaa entistä vähemmän. Näin luonnonvarojen ja energian kulutusta voidaan vähentää ilman, että ihmiset joutuvat laskemaan elintasoaan. Jakamistalous myös vahvistaa siirtymää teollisesta tuotannosta palveluyhteiskuntaan.

Jakamistalous toimii usein Internetin kautta ihmisten vapaa-aijoissa verkostoissa, tuoden yhteen toisilleen entuudestaan tuntemattomia ihmisiä. Se voi siis vahvistaa yhteiskunnan luottamuspääomaa, tukea yhteisöllistä elämäntapaa ja siten parantaa yksilön henkistä hyvinvointia ja resilienssiä kriisitilanteissa.

Jakamistalouteen liittyvän toiminnan koordinoiminen ja skaalaaminen tarjoaa liiketoimintamahdollisuuksia. Jakamistalouden osuus talouden koko volyyymistä on vielä pieni, mutta sen merkityksen kasvusta kertoo se, että Airbnb:n ja Uberin kaltaiset yritykset ovat jo miljardien arvoisia.

Jakamistaloudessa on paljon mahdollisuuksia talouden, ympäristön ja yhteisöjen kestävyuden edistämiseksi. Niiden toteutuminen riippuu kuitenkin siitä, miten toiminta nivoutuu muuhun yhteiskuntaan. Monissa maissa jakamistalouden leviämiseen vaikuttavat muun muassa erilaiset verotukseen, rahankeräykseen, työntekijöiden oikeuksiin, tekijänoikeuksiin, liikenteeseen, tiloihin, rakentamiseen ja asumiseen liittyvät säädökset.

Osa säädöksistä on jäykkiä ja vanhentuneita, mutta osa suojaaa kansalaisia jakamistalouteen mahdollisesti liittyviltä hallitsemattomilta tai kielteisiltä vaikutuksilta. Lisäksi monet vanhat toimijat puolustavat etujaan, joita jakamistalous heidän mielestään uhkaa.

Jakamistaloudella on potentiaalisia etuja ja sen kasvu on niin todennäköistä, ettei julkisen sektorin kannata jäädä kehityksessä sivustakatsojaksi. Päätöksentekijöiden tulisi ennakkoluulottomasti arvioida jakamistalouden eri toimintamallien hyötyjä ja haittoja sekä rohkeasti selkeyttää yhteiskunnan ohjausta ja luoda mahdollistavia ympäristöjä jakamistalouden parhaiden käytäntöjen levittämiseksi ja mahdollisten kielteisten vaikutusten rajaamiseksi.